

PŘEHLED CÍRKEVNÍ HISTORIOGRAFIE V ČESKÉ REPUBLICE V NOVÉM TISÍCILETÍ

The Survey of Church Historiography in the Czech Republic in the New Millennium

Jakub Zouhar

Abstract: ZOUHAR, Jakub. *The Survey of Church Historiography in the Czech Republic in the New Millennium.* The study focuses on the trends in church historiography in the Czech Republic from 2001 to 2013. It presents major works, mostly of a monographic character, which discuss history from the early Middle Ages until the 20th century and deal with all aspects of the church history. The survey presents theological works, yet works which use a political perspective are mentioned as well. The study also includes monographs in foreign languages and written by researchers abroad, yet published in the Czech Republic. Even though the study offers just a selection from a wide spectrum of publications, it is still possible to identify certain trends and tendencies of the Czech church historiography in the Czech Republic.

Key words: Church, historiography, bibliography, history, Middle Ages, Modern history

Abstrakt: ZOUHAR, Jakub. *Prehľad cirkevnej historiografie v Českej republike v novom tisícročí.* Štúdia pojednáva o trendoch v cirkevnej historiografii v Českej republike v rokoch 2001 až 2013. Zachytáva najdôležitejšie práce prevažne monografického charakteru, od raného stredoveku až po 20. storočie, ktoré sa týkajú všetkých aspektov cirkevných dejín. Ide o práce prevažne teologického charakteru, ako aj diela prikláňajúce sa viac k politologickému prístupu. Za české práce považujem i príspevky inojazyčné alebo príspevky napísané bádateľmi pôsobiacimi mimo Českú republiku iba za predpokladu, že dotyčná monografia vyšla na území Českej republiky. Napriek tomu, že ide len o výber zo širokého spektra titulov, je možné z neho identifikovať súčasné smerovanie českého cirkevného dejepisectva.

Klíčové slová: cirkevná historiografia, dejiny, stredovek, novovek

Na nasledujúcich stránkách se bude jednat pouze o výběr z mého pohledu nejdůležitějších textů napsaných historiky České republiky o církevní problematice. Z prostorových důvodů jsou pomínuty časopisecké studie a články; místo je věnováno pouze knižním publikacím. Nicméně většina pojednání je shromážděna v uváděných kolektivních monografiích a mnoho studií, které by dříve byly publikovány časopisecky, jsou dnes vydávány knižně, takže upřímně doufám, že přehled, jakkoli subjektivní, shrne skutečně to nejpodstatnější. Pomínuty také musely být ve své většině překlady děl historických osobností z křesťanského starověku, středověku i novověku, jež jsou zpravidla doplněny o komentáře života a díla překládaného autora. Tato složka odborné produkce české historiografie a filologie by si zasloužila samostatné shrnutí, neboť díky ní se obzory českého čtenáře posunuly daleko více směrem na Západ, než tomu bylo před dvaceti lety.

Text je rozčleněn dle časových období a tematických skupin, komentáře o jednotlivých titulech jsou omezeny na minimum, v případě potřeby jsou připojeny k dílu recenze, které o něm podaly kvalifikovanou odpověď.

* * *

Církevní historiografie má v novém tisíciletí v euroamerickém, potažmo světovém dějepisectví své pevné místo, neboť „dnes se o náboženství mluví více, když už nepředstavuje [v euroamerickém regionu; J. Z.] žádnou sílu a kdy se z nutnosti *otevřelo, přizpůsobilo* a poddalo situaci, v níž se stává předmětem *nestranné* zvědavosti a mlhavým symbolem hodnot.“¹ Projevuje se to plně například na rozrůstajícím se díle *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (od roku 1990 již 35 svazků), které obsahuje nejvíce osobností tak či onak spojených s některou evropskou církví (nejen) ze středovýchodní Evropy. Je pochopitelné, že v československém dějepisectví před rokem 1990 byla církevní historiografie násilně potlačovaná a umlčovaná, třebaže ani tehdy se marxisticko-leninským koryfejům nepodařilo toto odvětví zcela zničit nebo „přetvořit k obrazu svému“. Stejně tak se nikdo nedivil, že církevní dějepisectví po pádu „vlády lidu“ zaujalo poměrně velkou skupinu mladých adeptů historického řemesla, kteří se tehdy pustili, řekli bychom s revolučním zápalem, do práce.² Jaká je ale situace v tomto odvětví historiografie dnes, dvacet pět let po změně režimu a jednadvacet od rozpadu Československa?

Odpovíme jednoduše: „normalizovaná“, což znamená, že několik adeptů se s odstupem doby od církevní problematiky odklonilo, tolik již neláká ani studenty ani pedagogy, ale přesto si církevní témata udržela svoje postavení mezi ostatními odvětvími českého dějepisectví. V České republice vychází od roku 2008 specializovaný časopis *Církevní dějiny*³ zaměřený zejména na 19. a 20. století, vycházejí edice středověkého materiálu i knihy věnující se církevním poměrům (raného) novověku. Občas je některý projekt církevních dějin podpořen i grantem Grantové agentury ČR, některé projekty jsou placeny institucionálními podporami univerzit nebo mezinárodními granty. Církevní problematika je zastoupena i v bakalářských, magisterských a doktorských pracích obhajovaných na univerzitách napříč zemí. Po roce 2000 se ve všech směrech navázalo na 90. léta minulého století a zejména mladší badatelé využívají bohaté domácí⁴ i zahraniční archivy a knihovny. V tomto ohledu je do značné míry vytižen i Český historický ústav v Římě,⁵ který ulehčuje přístup k největším pokladům církevní historie: do Tajného vatikánského archivu, Vatikánské knihovny i mnoha řádových archivů, z nichž nejnavštěvovanějším je určitě ten jezuitský. Z tohoto pohledu se jeví situace uspokojivě. Určité nebezpečí vidím do budoucna, neboť církevní problematika nepatří k nejlépejším tématům, ba naopak, klade na historika vysoké nároky jazykové (znalost latiny je tu až do 20. století nutností) i pomocně vědné (minimum pramenů je zpřístupněno, a proto například latinská paleografie je zde nezastupitelná). Rovněž metodologie se v ČR v tomto směru zatím spíše tříbí.⁶ Citelně rovněž chybí nečeská témata, a to ve shodě s celkovou situací panující v českém dějepisectví, které v tomto směru stále setrvává na principech 19. století a věnuje se povytce národním dějinám.

¹ CERTEAU, Michel de. *Psaní dějin*. Brno 2011, s. 44. Kurzíva v originálu.

² Srov. JAN, Libor (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10. – 12. září 1999*. Brno 2000; PEŠEK, Jan. *Církevní dějiny v slovenskej historiografii rokov 1945 – 1989*. In MAČALA, Pavol et al. (eds.). *Cirkve 19. a 20. století v slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 300-314.

³ Hl. redaktor Jiří Hanuš. Srov. <http://www.cdk.cz/cd/>.

⁴ Černušák, Tomáš – Míhola, Jiří. *Církevní archivy a fondy v České republice*. Brno 2007, 51s.

⁵ Srov. <http://www.hiu.cas.cz/cs/organizacni-struktura/pobočka-v-ríme.ep/>. Přehled činnosti pro l. 2000 – 2001 In *Český časopis historický*, roč. 100, 2002, č. 3, s. 699-701; pro l. 2002 – 2003 *Český časopis historický*, roč. 102, 2004, č. 3, s. 689-691; pro l. 2006 – 2007 *Český časopis historický*, roč. 106, 2008, č. 3, s. 721-725. Ústav vydává specializovaný časopis v italské *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, jehož zatím vyšlo 8 svazků (1997 – 2012).

⁶ Srov. HORSKÝ, Jan. Analýza makroprocesů v dějepisectví. Několik úvah o problematice propojení sociologických a historiografických postupů při studiu náboženských dějin. In *Lidé města = Urban People*, roč. 11, 2009, č. 1, s. 99-142.

Například zcela chybí obecně zaměřené a přehledné dějiny (katolické) církve, protože s historií Jaroslava Kadlece⁷ již vystačit nemůžeme. Nedávno vyšla kniha Václava Dršky a Drahomíra Suchánka *Církevní dějiny: antika a středověk* (Praha 2013), která bude mít, doufejme, brzy pokračování, přesto by však měly být přeloženy některé z hlouběji pojatých církevních dějin, neboť na čtyři sta stranách pochopitelně není možno pojednat o takto obrovském časovém úseku dostatečně. Rovněž obecné práce o církevním dějepisectví v zásadě chybí. Kolektivní monografie pod redakcí Jiřího Hanuše *Ekumenické církevní dějepisectví: Dějiny, analýzy, perspektivy* (Brno 2002) a *Eseje o povaze církevní historiografie* (Brno 2012) je nemohou suplovat. Obecně církevních témat se nám pak nedostává ještě citelněji, i když i zde můžeme některé tituly už nalézt, například *Krátké dějiny křesťanské spirituality* (Olomouc 2013) od Michala Altrichtera. Připomenout zde můžeme také vydávání souborného díla (22 svazků) Tomáše kardinála Špidlíka, kterému se dostalo i biografie a plné bibliografie od Pavla Ambrose: *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – staře a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938 – 2011* (Olomouc-Roma 2011). Z tohoto souborného díla je možno vyzvednout zejména *Spiritualitu křesťanského Východu: systematickou příručku* (Velehrad-Roma 2002) a *Spiritualitu křesťanského Východu: mnišství* (Velehrad-Roma 2004). Zajímavým počinem je i kniha Jana Stejskala *Řecké dědictví na západě: Monasticismus, misie a střední Evropa ve středověku* (České Budějovice 2011). Svým způsobem se z produkce českých historiků vymyká opus Václava Ventury *Spiritualita křesťanského mnišství 1. Od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého* (Praha 2006), 2. *Východ na cestě k hésychazmu*. – 3. *Západ od Hieronyma k Benedictovi z Nursie* (Praha 2010), který je první takto rozsáhlou prací na dané téma. Autor se i svými překlady patristů nemálo zasloužil o zpřístupnění této problematiky české veřejnosti. K teologii má blízko i Zdeněk Kučera prací *Trojčinná teologie: základ teologie ve zjevení* (Brno 2002), Vlastimil Kročil *Passio Christi ve spisech Lva Velikého* (2. přepracované vydání, Brno 2010) nebo Vítězslav Štajnochr se svou studií *Kult španělského kříže* (Praha 2011). Více filosofické než historické je dílo Marka Otiska *Na cestě ke scholastice: Klášterní škola v Le Bec – Lanfrank z Pavie a Anselm z Canterbury* (Praha 2004). Antikou se populárně zabýval Radislav Hošek: *Náboženství antického Řecka* (Praha 2004).

V poslední době dochází k záslužným reedicím starších prací nebo k vydávání děl z pozůstatosti. Za všechny musíme jmenovat nové vydání nejrozsáhlejšího přehledu církevních dějin českých zemí, *Příručka českých církevních dějin* (7 sv., Olomouc 2005 – 2011) Bohumila Zlámala. Původní vydání (1947 – 1973) určené pouze k internímu využití studenty bohosloveckých fakult bylo již dávno nedostupné. Zmínit je možno i Zlámalovu drobnější práci *Rudolf Jan, arcibiskup olomoucký a kardinál* (Olomouc 2010), která byla do tisku připravena Janem Larischem. Podobně záslužný editorský počín náleží Zdeňce Hledíkové v případě knihy Jaroslava Kadlece *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni* (Praha 2004). Hana Pátková připravila k vydání sedmý díl zásadní edice erekních knih pražské arcidiecéze *Libri erectionum archidiecesis Pragensis VII.* (Praha 2002) Josefa Pelikána. Do nového tisíciletí jsme také vstoupili editováním poslední části velkého jagellonského opusu Josefa Macka, pátým dílem *Víra a zbožnost jagellonského věku* (Praha 2001), nebo *Topografickým slovníkem k církevním dějinám předhusitských Čech: Pražský archidiaconát* (Praha 2001), který z pozůstatosti Zdeňka Boháče připravili k vydání Pavel Boháč a Robert Šimůnek. Z pozůstatosti rovněž vyšel druhý díl *Osudů moravské církve v 18. století* (Olomouc 2003; I. díl 1987) Rudolfa Zuberu a závěrečný svazek základního díla o působení jezuitů v českých zemích Aloise Kroesse *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu* (3. Band 1657 – 1773; Praha 2012), který byl již dlouho používán historiky v rukopise.⁸ Je pouze škoda, že se tomuto svazku nedostalo jmenného ani místního rejstříku.

⁷ *Dějiny katolické církve*. Díl 1., 2., 3. Praha 1993. Určeno jako skriptum posluchačům bohosloveckých fakult.

⁸ Svazek navazuje na předchozí díly KROESS, Alois. *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft*

Přehledové práce zastřešující všechna časová období sepisuje Milan M. Buben. Na mysl máme zejména jeho zatím nedokončenou *Encyklopedii řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích* (I – III/4, Praha 2002 – 2013), která se řadí rozsahem k největším projektům jedince na poli církevních dějin v ČR, byť u mnohých odborníků vyvolávají některá tvrzení obsažená v jednotlivých dílech nesouhlas.⁹ Ostatně i jeho kniha *Encyklopedie heraldiky: Světská a církevní titulatura a realie* (Praha 2003) je ve svém čtvrtém rozšířeném vydání důležitým pomocníkem církevního historika. Určitou výjimkou jsou i kolektivní monografie *Pontes ad fontes: církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů* (Hradec Králové 2012) editorek Martiny Bolom-Kotari a Věry Němečkové a *Cogito, scribo, spero: Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Outset of the 21st Century* (Hradec Králové 2012) editorů M. Bolom-Kotari a Jakuba Zouhara, které svým rozsahem jdoucím napříč staletími shromáždily nejednu zásadní informaci v středoevropské souvislosti.

Specifickým tématem církevních dějin vždy byla biblistika, resp. vydávání jednotlivých Biblí a biblických překladů vzešlých od mnoha učenců během posledních dvou tisíc let. Česká republika má v tomto směru co nabídnout. Tak hned na počátku třetího tisíciletí vydává Lucie Pacnerová *Českou bibli Hlaholskou (bibli Vyšebrodskou)* (Praha 2000) z roku 1416, Zdeněk Uhlíř připravil *Velislavovu bibli* (Praha 2007), známou pro její středověké iluminace, ale především jsme se dočkali závěrečného dílu *Staročeské bible Drážďanské a Olomoucké s částmi Proroků rožmberských a Bible litoměřicko-třeboňské: Kritické vydání nejstaršího českého překladu Bible ze 14. století* (2 sv., Praha 2009) editované Jaroslavou Pečírkovou. Celý projekt vedený kdysi Vladimírem Kyasem se tímto dílem po téměř 35 letech završil. K Bibli ale můžeme přiřadit i četné práce Josefa Bartoně, mimo jiné i *Moderní český novozákonní překlad: Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem* (Praha 2009), což je přece jen širší veřejnosti přístupnější publikace než autorovy učebnice novozákonní řečtiny. Petr Sláma upozornil na *Nové teologie Starého zákona a dějiny* (Praha 2013) a Daniel Boušek se věnoval mezikulturní problematice: *Polemika islámu s judaismem a hebrejskou Bibli ve středověku: Ibn Ḥazm a Samaw'al al-Mağribi* (Praha 2013). Jiří Beneš zastřešil kolektiv v monografii *Otevřené dveře: soubor statí katedry biblistiky* (Brno 2010). Několik užitečných pomůcek vypracoval známý specialista Jan Heller: *Vocabularium biblicum septem linguarum (hebraico-graeco-latino-anglico-germanico-hungarico-bohemicum)* (Praha 2000), *Výkladový slovník biblických jmen* (Praha 2003).

1) Období středověku

Středověké období se v posledních letech bohužel vyznačuje sníženou aktivitou, neboť celá česká medievistika, nejen ta církevní, je v určité krizi.¹⁰ Neznamená to ale, že by nevznikly důležité práce. Chybí ovšem biografie významnějších církevních hodnostářů. Jednou z mála je kolektivní monografie *Jindřich Zdík (1126 – 1150): Olomoucký biskup uprostřed Evropy* (Olomouc 2009) za redakce Jany Hrbáčové a Marka Perůtky a práce *Biskup Jan Filipec (1431 – 1509) a středoevropská politika* (Zlín 2003) Tomáše Měšťánka.

Jesu. 2 Bände (Quellen und Forschungen zur Geschichte Österreichs und der angrenzenden Gebiete 11, 13, 14). Wien 1910 – 1938.

⁹ V přehledové práci o 3 dílech v 7 svazcích s rozsahem téměř 2500 stran textu se chybám nemůže vyhnout žádný autor.

¹⁰ PEŠEK, Jiří. Česká historiografie na počátku 21. století – cesty jejího hodnocení. In *Český časopis historický*, roč. 105, 2007, č. 1, s. 89-100. K slovenským poměrům srov. ŠEBEŇA, Michal. Niekoľko slov k medievistickému výskumu cirkevných dejín v slovenskej historiografii. In *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy*, roč. 3, 2012, č. 1, s. 71-77.

Moderní mimočeské tématice se věnovala Jana Valtrová, když ve své knize *Středověká setkání s „jinými“: Modloslužebníci, Židé, saraceni a heretici v misionářských zprávách o Asii* (Praha 2011) stručně popsala „jinakost“, tj. téma v současné medievistice dosti studované. Podobně David Zbírál stručně přestavil české veřejnosti evropské téma *Největší hereze: Dualismus, učenecká vyprávění o katarství a budování křesťanské Evropy* (Praha 2007). Záslužná je i biografie velké osobnosti 13. století *Soteriologie a teologie kříže Bonaventury z Bagnoregia* (Brno 2002) Ctirada V. Pospíšila.

Specifickou oblastí zájmu je cyrilometodějská otázka, která je studována v českých zemích již od raného novověku a od dob Josefa Dobrovského v ní české země patří k evropské špičce. Publikace se z pochopitelných důvodů přidržují dvou výročí, let 2003 a 2013, ale nejprve zde musí být zmíněno druhé, rozšířené vydání evropsky proslulé pětisvazkové edice: *Magnae Moraviae Fontes Historici = Prameny k dějinám Velké Moravy* (zatím 2 svazky, Brno 2008, Praha 2010). Rovněž vydání vzorné edice *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu: Díl první. Homilie I – XXIV* (Praha 2005), *Díl 2 Homilie XXV – XL* (Praha 2006) od Václava Konzala a Františka Čajky je velkým počinem české paleoslovenistiky. F. Čajka rovněž přestavil *Církevněslovanskou legendu o svaté Anastázii* (Praha 2011). Odedávna přitahovala otázka neznámé lokality hrobu sv. Metoděje, kterou opětovně zkoumá ve své studii Zdeněk Klanica *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje* (Praha 2002, 3. vyd. 2007). Valerián Bugel připravil výběrovou edici papežských dokumentů majících vztah k cyrilometodějské otázce pod názvem *Cyrilometodějské papežské dokumenty z let 869 – 1985: Výběr* (Velehrad-Roma 2003), Jan B. Lášek a Hana Tonzarová jsou podepsáni pod redakcí kolektivní monografie *I oni jsou otcové naši... Cyrilometodějský sborník* (Brno 2005), z pozůstalosti Jana Svobody byla vydána studie *Přes propasti věků: Tři kapitoly z našich nejstarších dějin. Hradisko sv. Klimenta. Tajemná svatá Orosie. Královna Fritigil* (vyd. Bohumil Svoboda, Praha 2004). Nejvíce publikací ovšem přilákalo 1150. výročí příchodu slovanských věrozvěstů na Moravu v roce 2013. Kromě několika populárně zaměřených brožurek vyšel reprezentativní katalog k výstavě *Mezi východem a západem: Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí* (Olomouc 2013) pod redakcí Simony Jemelkové a Pavla Ambrose. Ten je rovněž podepsán pod užitečnou bibliografií Tomáše Špidlíka *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi: Vybrané otázky cyrilometodějské tradice. Bibliografie 1990 – 2011* (Olomouc-Roma 2011). Nejdůležitější knihou je však bezesporu monografie předního odborníka na danou problematiku Vladimíra Vavříčka *Cyril a Metoděj: mezi Konstantinopolí a Římem* (Praha 2013). Z pozůstalosti byla k výročí připravena i kniha biskupa Gorazda II. (1879 – 1942) *Cyril a Metoděj: apoštolové Slovanů* (vyd. Roman Wimmer, Praha 2013).

Husitská problematika je z hlediska církevních dějin překvapivě dosti upozaděna. Z prací věnujících se více duchovním než politickým dějinám jmenujme knihy Jindřicha Marka *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích: Studie o Jakoubkově postile z let 1413 – 1414* (Praha 2011), Pavla Soukupa *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra* (Praha 2011), Dušana Coufala *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414 – 1431: předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů* (Praha 2012)¹¹ nebo *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby* (Praha 2013) od Pavlíny Cermanové. Pozornost jistě zaslouží kniha Jiřího Kejře *Z počátků české reformace* (Brno 2006).

V centru pozornosti českých medievistů se ocitlo zejména dokončení slavné edice *Monumenta Vaticana*, na níž se pracuje již více než jedno století. Vyšel dlouho očekávaný úvodní svazek, *Prodromus*,¹² pod redakcí Zdeňky Hledíkové, která i jinými svými studiiemi a knihami velkou

¹¹ Srov. rec. ŠMAHEL, František, Český časopis historický, roč. 111, 2013, č. 3, s. 603-604; ČORNEJ, Petr, Český časopis historický, roč. 111, 2013, č. 3, s. 605-609.

¹² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.). *Acta Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII. 1305 – 1342*. Praha 2003, XXXIV + 893s. (= Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus prodromus. Acta

měrou přispěla k rozšíření našich znalostí o českých církevních dějinách 14. století. Předně připravila spolu s Jaroslavem V. Polcem nové vydání tehdy již těžko dostupných edic pražských synod pod názvem *Pražské synody a koncily předhusitské doby* (Praha 2002), napsala svěží biografii prvního pražského arcibiskupa, *Arnošt z Pardubic: Arcibiskup, zakladatel, rádce* (Praha 2008) a věnovala četné studie českým církevním dějinám nejen 14. století, jež byly sebrány a aktualizovány v obsáhlé monografii *Svět české středověké církve* (Praha 2010).¹³ Mimořádný zájem vzbudila i edice statut a synod olomoucké diecéze *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku* (Praha 2003), jejichž editorem byl Pavel Krafl. Ten je rovněž spolueditorem pozoruhodné publikace *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně: Dějiny a diplomatář kláštera* (dalšími editory jsou Petra Mutlová a Dana Stehlíková; Praha 2010) i kolektivní monografie *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII – XV* (Praha 2008) obsahující zásadní příspěvky k církevnímu životu a právu ve 13. až 15. století. Podobnou problematikou se zabýval z moravského pohledu i Jiří Šmeral ve studii *Řád augustiniánů eremitů na Moravě v předhusitské době* (Olomouc 2008). Eva Doležalová editovala pokračování Liber ordinationum cleri v práci *Svěcenci pražské diecéze 1395 – 1416* (Praha 2010), což vyvolalo zaslouženou pozornost. Autorka je podepsána i pod pozoruhodnými kolektivními monografiemi *Confession and Nation in the Era of Reformations: Central Europe in Comparative Perspective* (spolueditor Jaroslav Pánek, Praha 2011) a *Ecclesia als Kommunikationsraum in Mitteleuropa (13. – 16. Jahrhundert)* (spolueditor Robert Šimůnek, München 2011). Obě publikace přibližují problematiku v mezinárodní perspektivě, které odpovídá i jejich jazyk.

Zcela ojedinělé místo v české medievistice má vyhrazeno Centrum pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty,¹⁴ od roku 2000 pracoviště Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.¹⁵ Není možné zde uvádět jednotlivé tituly vztahující se k církevním dějinám, zájemci si je ostatně mohou dohledat na uvedených internetových stránkách, stačí zde uvést, že jen v řadě *Knihovna raně křesťanské tradice* bylo v letech 2002 až 2013 vydáno na patnáct titulů, a v *Knihovně středověké tradice* v daném období dalších šestnáct svazků. Nepočítám v to mnoho dalších publikací vztahujících se více k filosofii a profánní historii nebo přírodovědě. Za všechny tu jmenujme kolektivní monografii *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie* pod redakcí V. Huška, P. Kitzlera a J. Plátové (Brno 2009), která církevním kritériím plně vyhovuje. Sluší se říci, že všechny studie i komentované překlady vydané pod záštitou Centra splňují náročná kritéria kladená na odborné texty z humanitních věd. Jakožto vlnkovou loď zde můžeme zmínit kompletní komentovaný překlad včetně edice originálu Etymologií Isidora ze Sevilly (Praha 1998 – 2010), kde se zejména knihy VI a VII věnují křesťanství a církevním dějinám.

Některé církevní řády mají také své monografie. Kromě augustiniánů došel zpracování zejména cisterciácký řád v podobě rozsáhlé monografie *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420* (3 sv., Praha 1998, 2003, 2009, I. sv. rozšířeně 2013) od Kateřiny Charvátové. Na Moravu směřuje pozornost sborníku *Cisterciáci na Moravě: Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu* (Olomouc 2006) pod redakcí Miroslava Pojsla. K umění cisterckého řádu můžeme čerpat znalosti z knihy editorů Jiřího Kuthana, Aleše Mudra a Jaromíra Homolky *Gloria*

Pontificum Romanorum). K jeho významu srov. TÁŽ. Úvodní svazek vatikánských Monument, jeho zdroje, problémy a obsah. In *Zpravodaj Historického klubu*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 8-22.

¹³ Studie z let 1975 až 2004 byly doplněny v bibliografických oddílech a částečně i aktualizovány obsahově.

¹⁴ ŠEDINOVÁ, Hana. Centrum pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty. In *Auriga: zprávy Jednoty klasických filologů*, roč. 47, 2005, č. 1-2, s. 90-92.

¹⁵ Zabývá se studiem děl evropské křesťanské kultury s cílem zpřístupnit je veřejnosti a připravit edice dosud nevydaných latinských rukopisů spjatých s českými zeměmi. Centrum je koncipováno jako interdisciplinární tým sdružující klasické a středolatinšské filology, filosofy, teology a historiky vědy. Srov. oficiální stránky Centra <http://www.centrum-texty.upol.cz/cz/index.htm>.

Sacri Ordinis Cisterciensis (Praha 2005). Františkáni jsou již tradičně tématem pro Petra Hlaváčka, který stojí za několika monografiemi i edicemi pramenů, populární knihou *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku* (Praha 2005) počínaje. Užitečné jsou také jeho katalogy k výstavám pořádaným k 400. výročí příchodu františkánů k P. Marii Sněžné (1604) *Historia Franciscana I., II.* (za spolupráce Petra Regaláta Beneše, Jana Kašpara a Jitky Křečkové; Praha 2004, 2005) nebo kniha *Františkánství v kontaktech s jiným a cizím* sestavená stejnými autory i Ctíradem V. Pospíšilem (Praha 2009) věnující se více mezinárodním kontaktům v rámci řádu. Nejnověji je autor podepsán i pod sborníkem studií *O felix Bohemia!: studie k dějinám české reformace* (Praha 2013). Mezinárodnímu publiku je určena Hlaváčková kniha *Die böhmischen Franziskaner im ausgehenden Mittelalter: Studien zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostmitteleuropas* (Stuttgart 2011). Jako případovou studii můžeme chápat jeho práci *Nový Jeruzalém?: příběh františkánského kláštera Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani* (Kadaň 2013). O životě i v jiných řádech se můžeme poučit z kolektivní monografie *Historia Monastica. I.* (Sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002 – 2003 v cyklu „Život ve středověkém klášteře“, Praha 2005), kterou k vydání připravili Dušan Foltýn za spolupráce K. Charvátové a Petra Sommera. Posledně jmenovaný se dlouhodobě zabývá raným středověkem a jeho duchovní kulturou. Problematiku shrnul v knize *Začátky křesťanství v Čechách: Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury* (Praha 2001) a v životopisu sv. Prokopa *Svatý Prokop: Z počátků českého státu a církve* (Praha 2007). K tomuto tématu se váže i kolektivní monografie vydaná za redakce Jiřího Hanuše *Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě* (Brno 2011). Zapomenout nesmíme na pandán k Encyklopedii českých klášterů (Praha 1997) *Encyklopedie moravských a slezských klášterů* (Praha 2005) pod redakcí D. Foltýna, která již více vychází vstříc historikům než svazek věnovaný vlastním Čechům, jemuž recenzenti vytýkali příliš málo historických informací ve srovnání s těmi archeologickými a uměnovědnými. Na Moravu také cílí kniha Tomáše Borovského *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě* (Brno 2005). Premonstráti se stali tématem pro Milana Hlinomaze, který tepelskému klášteru věnoval rozsáhlou monografii *Kláster premonstrátů Teplá: Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska* (Karlovy Vary 2003), což je po soupisu rukopisů tohoto kláštera (1999) od Františka Hoffmana další významný počín k jednomu z nejdůležitějších kulturních a duchovních fenoménů českých zemí. Bohužel benediktini na svou monografii o středověkém období dosud čekají a ani u dominikánů, kde chybí prameny, nemůžeme být zatím s výsledky výzkumů zcela spokojeni.

Pozornosti se v novém tisíciletí dostalo i Vyšehradu jakožto místu bytostně spjatému se středověkými církevními i politickými dějinami českého státu. Kolektivní monografie *Královský Vyšehrad* (4 sv., Praha 1992, 2001, 2007, 2013) dnes již podává obrovské penzum informací k tomuto místu a zdaleka se nevěnuje pouze středověkému období. Z jejích svazků se dozvíme i o barokním Vyšehradu stejně jako o Vyšehradu 19. a 20. století.¹⁶ Také nejvýznamnější chrám českých zemí, katedrála sv. Víta na Pražském hradě, se dočkala reprezentativní knihy *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha: Svatyně českých patronů a králů* (Praha 2011) z pera dvojice zkušených autorů J. Kuthana a Jana Royta. Posledně jmenovaný připravil i užitečný *Slovník biblické ikonografie* (Praha 2006).

Středověkým světcům se dlouhodobě věnuje Petr Kubín, z jehož dílny mimo jiné vyšly publikace *Světcí a jejich kult ve středověku* (spolueditoři Hana Pátková a Tomáš Petráček, Praha 2006) a *Sedm přemyslovských kultů* (Praha 2011). Volně k nim můžeme připojit kolektivní monografii *Zbožnost ve středověku* (Praha 2007) pod redakcí Martina Nodla. Anežce České je věnován sborník pod redakcí Petra Polehly a Jana Hojdy *Církev, žena a společnost ve středověku: Sv. Anežka Česká a její doba* (Ústí nad Orlicí 2010). Helena Polehlová a P. Polehla se chvályhodně zaměřili

¹⁶ Díly ovšem nejsou chronologicky řazené, tzn. středověká i novověká témata prostupují všemi svazky.

na nečeskou tematiku, když se podívali na Britské ostrovy v knize *Non angli, sed Angeli: Kult svatých v latinské literatuře raně středověké Anglie* (Červený Kostelec 2012). Zde je možno zmínit i kolektivní monografii *Militia est vita hominis: sedm smrtelných hříchů a sedm skutků milosrdenství v literárních a vizuálních pramenech českého středověku* (Ostrava 2013) pod redakcí Jany Grollové a Daniely Rywikové. Z Ostravy vyšla i komentovaná faksimile Venduly Rejzlové-Zajíčkové *Staročeský Pasionál: Žánrová struktura pozdně středověké hagiografie* (Ostrava 2010).

Církevní správa je předmětem monotematického čísla AUC-Z pomocných věd historických 15 pod názvem *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku* (Praha 2003). Rovněž kolektivní monografie pod redakcí Jana Hrdiny a Blanky Zilynské *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku* (Praha 2007) se zaměřuje tímto směrem. Ojedinelým dílem je kniha Miroslava Pojsla *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420* (Olomouc 2006).

V České republice vycházejí i práce slovenských kolegů specializujících se na církevní dějiny. Za všechny jmenujme Vincenta Múscu s jeho prací *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia* (Brno 2004)¹⁷ nebo Miroslava Glejtku a jeho *Stredovekou cirkevnu pečat': Prameň krasťanskej ikonografie* (Hradec Králové 2013).

2) Období raného novověku

Oproti středověku je raný novověk po 20. století asi nejlákavější časový úsek dějin, který v novém tisíciletí přilákal nemálo zájemců.¹⁸ Jsou studovány dějiny biskupství a kapitul, církevních řádů (nových i starých), píší se biografie (arci)biskupů i prelátů, pozornost badatelé zaměřují na církevní politiku i diplomacii. Ve srovnání se středověkým obdobím se méně dbá na ediční činnost. Výjimkou potvrzující pravidlo je zde edice *Vizitačních protokolů vratislavské diecéze z roku 1697: Frýdecké arcikněžství* (Opava 2006) Jana Al Saheb a Davida Pindura nebo projekt vydávání jezuitských konsvetudinářů Kateřiny Bobkové-Valentové *Consuetudines Assistentiae Germaniae I.* (Praha 2011). Bohužel dokončení mezinárodního projektu vydávání zpráv raně novověkých nunciů od císařského dvora, ke kterému se česká historiografie zavázala už před více než jedním stoletím, je z české strany zatím stále v nedohlednu. Poslední dobou však přece jen nastal určitý posun, když Tomáš Černušák umenšil další část českého dluhu vůči německým a rakouským partnerům v podobě edice *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592 – 1628, Tomus IV., Epistulae et acta Antonii Caetani 1607 – 1611. Pars IV., September 1608 – Junius 1609* (Praha 2013). K císařské nunciatuře můžeme volně připojit kolektivní monografii pojednávající o zapomenuté polské pobočce nunciatury v Opavě: *Polská papežská nunciatura v Opavě (Slezsko v církevních dějinách 18. století)* (Opava 2009) pod redakcí Zdeňka Jiráska.

Užitečnou příručkou se církevnímu historikovi jeví *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16. – 18. století* (Praha 2010) Václava Pumprly, neboť v něm autor shromáždil množství biograficko-bibliografických údajů ke stovkám vesměs s církví spojených intelektuálů.

Všeobecný církevní život v raně novověkých českých zemích nastínil Jiří Mikulec v knize *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* (Praha 2013) a v kolektivních monografiích *Církev a zrod moderní racionality: Víra – pověra – vzdělanost – věda v raném novověku* (spolueditorka Martina Ondo Grečenková; Praha 2008) a *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě* (Praha 2013). Šlechtě se potom autor věnoval v knize *31. 7. 1627: Rekatolizace*

¹⁷ Srov. recenze KRAFL, Pavel. Český časopis historický, roč. 103, 2005, č. 4, s. 920-923; KALHOUS, David. Časopis Matice moravské, roč. 125, 2006, č. 1, s. 250-251.

¹⁸ Srov. MIKULEC, Jiří. Náboženství a církev v raném novověku. In ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo et al. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha 2013, s. 195-229.

šlechty v Čechách. *Či je země, toho je náboženství* (Praha 2005). Blíže k teologii má kolektivní monografie *Srdce Ježíšovo: teologie – symbol – dějiny* (Ústí nad Labem 2005) pod redakcí Kristiny Kaiserové, J. Mikulce a Jaroslava Šebka. Vztahy s Římem, nejen s papežským stolcem, zachycuje kolektivní monografie *Roma – Praga. Praha – Řím* (Praha 2009) editorů K. Bobkové-Valentové, E. Doležalové, Evy Chodějovské, Zdeňka Hojdy a Martina Svatoše. O vzdělávání spjatém s církví pojednává elektronická kniha *Latina v církevním a světském školství* (Praha 2009) s editory Erikou Jurikovou, Janou Kepartovou a Petrem Kitzlerem. Misie byly tématem pro Jiřinu Kubíkovou: *Křesťanská misie v 16. – 18. století* (Brno 2001). Jan Royt vydává druhé a přepracované vydání své záslužné knihy *Obráz a kult v Čechách 17. a 18. století* (Praha 2011). Rušení klášterů za Josefa II. je obohaceno případovou studií Jakuba Krčka *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem* (Plzeň 2013) a nábožensko-politický život v jednom jihočeském městě je podrobně rozebrán Josefem Hrdličkou v knize *Víra a moc: politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590 – 1630)* (České Budějovice 2013).

Největší pozornosti historiků se bezesporu v raném novověku těší olomoucké (arci)biskupství. Celkový přehled o něm získáme přečtením kolektivní monografie pod redakcí Emila Kordiovského a Libora Jana *Vývoj církevní správy na Moravě* (Brno 2003). Jan Štěpán popsal *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579 – 1598* (Olomouc 2009), zatímco Kateřina Válová jeho kurii v letech 1676 až 1777 v knize *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku* (Olomouc 2002).¹⁹ Biskupům 16. století se věnoval z uměno-historického pohledu Ondřej Jakubec *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby* (Olomouc 2003), naopak umění nejvýznamnějšího olomouckého biskupa druhé poloviny 17. století se stalo námětem pro Radmilu Pavlíčkovou: *Sídla olomouckých biskupů: Mecenát a stavebník Karel II. z Liechtensteinu-Castelcornu 1664 – 1695* (Olomouc 2001).²⁰ Z olomouckých biskupů se dostalo monografií Františkovi z Dietrichsteinu: Pavel Balcárek, *Kardinál František Ditrichštejn 1570 – 1636: Gubernátor Moravy* (České Budějovice 2007),²¹ kolektivní monografie z výstavy pod redakcí Leoše Mlčáka, *Kardinál František z Dietrichsteinu (1570 – 1636): Prelát a politik neklidného věku* (Olomouc 2008), a Tomáš Parma, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii: Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve* (Brno 2011).²² Specifické oblasti se pak věnovala Lucie Brázdová ve své studii *Hudba a kardinál Dietrichstein 1599 – 1636* (Olomouc 2012). V této souvislosti je nutno jmenovat i kolektivní monografii vzešlou z mikulovského symposia *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba* (Břeclav 2006) pod redakcí Miroslava Svobody a Emila Kordiovského. Církevní správa biskupství v 16. století se stala tématem pro Jana Al Saheb *Hukvaldské panství před Bílou horou (1553 – 1619): v kontextu mensy olomouckého biskupství* (Ostrava 2011). Církevní témata jsou obsahem i monumentálních sborníků *Olomoucké baroko: Výtvarná kultura z let 1620 – 1780: 1. Úvodní svazek. Proměny ambicí jednoho města;*

¹⁹ Srov. rec. *Střední Morava*, roč. 8, 2002, č. 15, s. 143-144; *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 55, 2003, č. 4, s. 424-425; *Časopis Matice moravské*, roč. 122, 2003, č. 2, s. 562-565.

²⁰ Srov. rec. *Časopis Matice moravské*, roč. 122, 2003, č. 1, s. 251-254; *Folia Historica Bohemica*, roč. 20, 2003, s. 293-296.

²¹ Práce vychází ze starší autorovy studie (1990) a její text vzbudil na mnoha místech nesouhlas. Srov. rec. KILIAN, Jan. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 30, 2008, č. 3, s. 45-46; ČERNUŠÁK, Tomáš. *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 60, 2008, č. 3, s. 336-337; FIŠER, Rudolf. *Časopis Matice moravské*, roč. 127, 2008, č. 1, s. 217-221; PARMA, Tomáš. *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, roč. 6, 2008, s. 207-210; MIHOLA, Jiří. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd*, roč. 238, 2009, č. 23, s. 174-175; CHLÁDEK, Oldřich. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu*, roč. 20, 2012, č. 1, s. 402-410.

²² Srov. rec.: ČERNUŠÁK, Tomáš. *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, roč. 8, 2012, s. 133-135; MIKULEC, Jiří. *Časopis Matice moravské*, roč. 132, 2013, č. 1 s. 204-207.

2. *Katalog; 3. Historie a kultura* (Olomouc 2010 – 2011) pod redakcí Martina Elbela, Ondřeje Jakubce a Marka Perůtky. O životě prostých kněží na Moravě se zajímala Daniela Tinková v monografii *Jakobíni v sutaně: Neklidní kněží, strach z revoluce a konec osvětenství na Moravě* (Praha 2011).

V hlubokém stínu olomoucké diecéze se nachází arcidiecéze pražská. Italský bohemista Alessandro Catalano vypracoval sice podrobnou biografii pražského arcibiskupa *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667) a protireformace v Čechách* (Roma 2005, Praha 2008 v překladu Petra Matěje)²³ a dokonce první českobudějovický biskup se rovněž dočkal od Rudolfa Svobody vlastní biografie: *Jan Prokop Schaaffgotsche – První biskup českobudějovický [1785 – 1813]* (Brno 2009), ale to je v zásadě vše. Podobně o Josefa Dobrovského se z náboženského hlediska zajímal Josef Táborský ve studii *Reformní katolik Josef Dobrovský* (Brno 2007). Významný osvícenec Franz S. Rautenschtrauch hraje důležitou úlohu ve studii Aloise Křišťana *Počátky pastorální teologie v českých zemích* (Praha 2004).

I některé menší instituce se dočkaly alespoň rámcového zpracování. Publikace *Verbo et exemplo: dějiny význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově* (Mikulov 2007) Miroslava Koudely a Jiřího Vrbka patří k těm nemnoha, které dokumentují dějiny kolegiálních kapitul.

Z církevní správy v Čechách je třeba uvést případovou studii Pavly Stuchlé *Prachatický vikariát 1676 – 1750: Vybrané otázky církevní správy* (Praha 2004). Více bychom čekali od slibných titulů Václava Wolfa *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie* (Olomouc 2005), *Pražská univerzitní teologie 17. století* (Olomouc 2007) a *Svatosti v pohledu českého baroka* (Olomouc 2009). K církevnímu právu má blízko kniha Hedviky Kuchařové a Ignáce Antonína Hrdiny *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu* (Ostrava 2011).

Na pomezí teologie a literatury stojí edice Miloše Sládka *Svět je podvodný verbíř: Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století* (Praha 2005), který se problematice kázání dlouhodobě věnuje a postupně s ní seznamuje českou odbornou veřejnost. Libor Pavera podal ukázkou z barokního kazatelství ve studii *Kazatel Daniel Nitsch: Kapitola z barokní homiletiky* (Brno 2003). Stejně téma zaujalo i Jana Kvapila *Ze zahrádky do zahrady aneb Od Hortulu animae k Štěpné zahradě Martina z Kochemu: Utváření modlitební knihy barokního typu* (Ústí nad Labem 2001). Výbornou knihou je i *Triumphus in mortem: Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku* (České Budějovice 2008) Radmily Pavlíčkové. Širší zaměření má kniha Hany Bočkové *Knihy nábožné a prosté: K nábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní* (Brno 2009).

Daleko nejstudovanějším řádem²⁴ v české historiografii je Tovaryšstvo Ježíšovo. Přední badatelka v tomto oboru je Kateřina Bobková-Valentová, autorka nejen zmiňované edice řádových konsvetudinářů, ale i monografie *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia* (Praha 2006). Rovněž Markéta Holubová nemálo přispěla k lepšímu poznání tohoto řádu, zejména stran jeho hudebních protagonistů: *Catalogus personarum et officiorum residentium ad S. Montem (1647 – 1773)/ Biografický slovník členů Tovaryšstva Ježíšova působících na Svaté Hoře u Příbrami v letech 1647 – 1773* (spoluautorka Anna Fechtnerová, Příbram 2006) a především *Biografickým slovníkem hudebních prefektů jezuitského řádu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1556 – 1773* (Praha

²³ Jen jako poznámku můžeme zde čtenáře upozornit, že autor spolu s Katrin Keller a Marion Romberg edičně připravil k vydání kardinálovy deníky. Osobně se domnívám, že jde o jeden z nejlepších počínů evropské historiografie minulého desetiletí. *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598 – 1667)*, 7 Bände, Wien 2010. Jedná se úhrně o 5844 stran textu!

²⁴ ZDICHYNEC, Jan. Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku. In CERMAN, Ivo, ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie et al. (eds.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 230-267.

2009). Ještě více do hudby pronikl Vít Aschenbrenner svojí prací *Hudebně-liturgický provoz jezuitské koleje v Klatovech v 18. století* (Praha 2011), která je cenná i metodologicky a kde autor zúročil svůj dlouholetý výzkum. Jezuitské divadlo je předmětem knihy Petra Polehly *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti* (Červený Kostelec 2011), který stojí i za kolektivní monografií *Náboženské divadlo v raném novověku* (spolueditor Jan Hojda, Ústí nad Orlicí 2011). Na tematiku jezuité a mor se zaměřili Jiří M. Havlík a Karel Černý ve stejnojmenné studii *Jezuité a mor* (Praha 2008). Mnohé přístupy k problematice i různá témata se odrážejí v kolektivní monografii vzešlé z mezinárodní konference *Bohemia Jesuitica 1556 – 2006* (2 sv., Praha 2010) pod redakcí Petronilla a Richarda Cemuse. Z životopisů jednotlivých jezuitů můžeme jmenovat práci Leopolda Škarka *Co zbylo po zrušení Tovaryšstva Ježíšova: Životopis Josefa Pignatelliho SJ* (Olomouc 2010), kolektivní monografie *Krátké věčného spasení upamatování: K životu a době jezuitů Antonína Koniáše* (Praha 2013) autorů K. Bobkové-Valentové, Miloše Sládka a Martina Svatoše, *Omnibus fiebat omnia: kontexty života a díla Fridricha Bridelia SJ (1619 – 1680)* Marie Škarpové, Pavla Koseka, Tomáše Slavického a Petry Bělohlávkové, nebo portrét známého dějepisce *František Pubička S.I. (1722 – 1807): barokní historik ve století rozumu* (Červený Kostelec 2013) od Jakuba Zouhara. Více k dějinám českého jazyka tihne edice Ondřeje Koupila *Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny* (Praha 2012), nicméně editor v knize mimo jiné záslužně popsal význam jazyka v jezuitském řádu, což si zaslouží pozornost i církevního historika.

Zkrátka nepřišly ani ostatní řády, ale přesto zůstávají daleko za jezuitu. Františkánů v novověku se ujal Martin Elbel v knize *Bohemia Franciscana: Františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století* (Olomouc 2001). K piaristům vyšla případová studie Milana Skřivánka *K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli* (Olomouc 2009). Dominikány zpracoval Jakub Zouhar: *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435 – 1790)* (Praha 2010) a v poslední době vyšla záslužná edice *Memorabilia opavských dominikánů: edice pamětních spisů z 1. poloviny 18. století* (Opava 2013) za redakce Markéty Kouřilové a Petra Kozáka. Premonstrátům se dlouhodobě věnuje Hedvika Kuchařová, která se mimo jiné zaměřila i na jejich nabídku vzdělávání: *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze: Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století* (Praha 2011). Servité našli svoji biografku ve Veronice Čapské: *Představy společenství a strategie sebeprezentace: Řád servitů v habsburské monarchii (1613 – 1780)* (Praha 2011). Jihočeský cisterciácký klášter Zlatá Koruna se dočkal reprezentativní kolektivní monografie zachycující jeho dějiny od středověku až po současnost *Dějiny Zlaté Koruny: Zlatá Koruna, Plešovice a Rájov v proměnách staletí* (České Budějovice 2013) pod redakcí Jana Boučka a Jindřicha Špinara.

Celkově řády ze střeoevropské perspektivy zachycují kolektivní monografie *Bettelorden in Mitteleuropa: Geschichte, Kunst, Spiritualität* (St. Pölten 2008) pod redakcí Heidemarie Specht a Ralpa Andraschek-Holtzer, respektive *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit* (Brünn-St. Pölten 2011) pod redakcí Heidemarie Specht a Tomáše Černušáka. Obdobnou problematiku zachycují i kolektivní monografie *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci* (Praha 2003) pod redakcí Ivany Čornejové a *Locus pietatis et vitae* (Praha 2008) pod redakcí I. Čornejové, H. Kuchařové a K. Bobkové-Valentové. K těmto publikacím můžeme připojit i monotematický ročník časopisu *Folia Historica Bohemica* (ročník 26, 2011, č.1, 2) s tématem *Jedinec v řeholním společenství mezi službou a kariérou*.

Nekatolíci jsou předmětem kolektivní monografie *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí* (Praha 2009) pod redakcí Jiřího Justa, Zdeňka R. Nešpora a Ondřeje Matějka. Rovněž Zdeněk V. David se tradičně zaměřil na protestanty: *Finding the Middle Way: The Utraquists' Liberal*

Challenge to Rome and Luther (Washington D.C.-Baltimore Md. 2003).²⁵ Luteránství v široké evropské perspektivě představil Martin Wernisch v knize *Politické myšlení evropské reformace* (Praha 2011). Případové studie se dočkaly i některé regiony: *I zůstávali v učení apoštolském: Snažení a rozpominání evangeliků na Nosislavsku* (Nosislav 2011) Ondřeje Macka, Vladimíra Svobody a Jiřího Lukla. Z. R. Nešpor je rovněž editorem důležité kolektivní monografie *Čeští nekatolíci v 18. století: Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí* (Praha 2007) věnující svou pozornost konci 18. století ovlivněném Tolerančním patentem. Stejný námět si bere i další kolektivní monografie sestavená O. Mackem *Po vzoru Berojských: Život i víra českých a moravských evangeliků v předtoleranční a toleranční době* (Praha 2008). Jednota bratrská se stala tématem pro Jindřicha Halamu *Sociální učení českých bratří 1464 – 1618* (Brno 2003), Editu Štěříkovou *Jak potůček v jezeře: Moravané v obnovené Jednotě bratrské v 18. století* (Praha 2009) i Elišku Baťovou *Kolínský kancionál z roku 1517 a bratrský zpěv na počátku 16. století* (Praha 2011).

Samostatnou kapitolou je pak historiografie o židovském náboženství, která doznala v novém tisíciletí obrovského rozmachu, nejen v České republice. Z mnoha dílčích studií o životě tohoto národa v jednotlivých městech ČR zde můžeme upozornit jen na nemnohé, spíše komplexněji zaměřené texty. Nejdůležitějším počinem je bezesporu edice *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793* (6 sv., Praha 2005 – 2006) a obdobný pramen *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783* (2 sv., Praha 2008 – 2010) pod vedením Ivany Ebelové. Zpřístupnil se tak veřejnosti zásadní pramen k poznání dějin Židů konce 18. století žijících v Čechách. Obě edice mají generální rejstříky a jsou děleny dle tehdejšího správního systému. Zajímavou učební pomůckou je kniha Daniela Soukupa *Židé ve starší české literatuře: výbor beletrizovaných pramenů* (Olomouc 2013). S literaturou souvisí i studie Lenky Veselé-Prudkové *Židé a česká společnost v zrcadle literatury: Od středověku k počátkům emancipace* (Praha 2003). Novověk pak plně pokrývá kolektivní monografie *Jedinec a obec – Židé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1520 – 1848* (Praha-Brno 2011) pod redakcí Helmuta Teufela. Židovskou filosofii nám jednoduše shrnul Jakub Ráliš ve studii *Židovská filozofie* (Olomouc 2013). Důležitou součástí práce na poli židovských dějin je rovněž překládání původních textů, zvláště když pocházejí z hlubší minulosti. Výborným příkladem je vydání textu *Anonymní hebrejská kronika z raně novověké Prahy* (Praha 2013)²⁶ nebo *Cesta života. Rabi Jehuda Leva ben Becalel, kol. 1525 – 1609* (Praha 2009) pod redakcí Alexandra Putíka.

Česká historiografie nezapomíná ani na Islám, i když děl o jeho působení ve středověku a novověku je oproti židovské otázce méně. Je to pochopitelně dáno nepříliš významným působením tohoto náboženství na české země v minulosti. Zastřešující publikací je kniha *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí* (Praha 2007) autorů Bronislava Ostránského, Tomáše Rataje a Miloše Mendela. T. Rataj je rovněž autorem zásadní monografie o tématu v raném novověku: *České země ve stínu púlměsíce: Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí* (Praha 2002). B. Ostránský se zaměřil i na středověk: *Hledání skrytého pokladu. Antologie komentovaných překladů ze středověkého arabského súfijského písemnictví* (Praha 2008). Obecněji je zacílen osvědčený přehled Felixe Tauera *Svět islámu: Dějiny a kultura. Nástin politického, sociálního, hospodářského a kulturního vývoje zemí, do nichž proniklo učení arabského proroka, od jeho vystoupení do konce první světové války* (2. vyd., Praha 2006). Naopak specifické místo má v produkci Zdeněk Müller se svojí knihou *Svaté války a civilizační tolerance* (Praha 2005).

²⁵ Srov. rec. KŮRKA, Pavel, B. *Český časopis historický*, roč. 103, 2005, č. 3, s. 658-663.

²⁶ Edice Abraham David. Z hebrejského originálu a jeho anglického překladu do češtiny přeložila, překladatelskou a ediční poznámkou opatřila a o historickou studii rozšířila Markéta Pnina Rubešová.

3) Období 19. a 20. století

Ačkoliv není 19. a 20. století z hlediska církve zásadním obdobím, neboť zejména v českých zemích dochází k postupnému ochladnutí ve víře minimálně u měšťanských elit, česká historiografie tuto éru bedlivě zkoumá. Na 19. století se zaměřil především Zdeněk R. Nešpor, pod jehož redakcí vyšlo několik kolektivních monografií mapujících církevní problematiku: *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století* (Ústí nad Labem 2004), *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století* (Ústí nad Labem 2006), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století /1780 – 1918/* (spolueditorka K. Kaiserová, Ústí nad Labem 2010), nebo *Náboženství v 19. století: nejcírkvevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* (Praha 2010). Jsou tu však i jiné publikace. Moravští kolegové Lukáš Fasora, Jiří Hanuš a Jiří Malíř připravili např. kolektivní monografie *Sekularizace českých zemí v letech 1848 – 1914* (Brno 2007) a *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století* (Brno 2009), na které navazuje Tomáš Petráček studií *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa* (Ostrava 2013). Bráno v česko-slovenském kontextu možno doporučit publikaci pod redakcí Pavola Mačaly, P. Marka a J. Hanuše *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii* (Brno 2010). Z. R. Nešpor je sám autorem knihy *Století evangelických časopisů /1849 – 1948/: časopisy v dějinách „lidových“ protestantských církví v Čechách a na Moravě* (Praha 2010) nebo *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu* (Praha 2010). Z proslulých plzeňských sympózií vzešla kniha pod redakcí Zdeňka Hojdy a Romana Prahla *Bůh a bohové: církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století* (Praha 2003). Náboženským smýšlením Němců v českých zemích se zabývala Kristina Kaiserová v knize *Konfesiční myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století* (Úvaly u Prahy 2003). Pavel Marek se zaměřil na politický katolicismus v objemné monografii *Český katolicismus 1890 – 1914: Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století* (Olomouc 2003) a kolektivní monografii *Teorie a praxe politického katolicismu 1870 – 2007* (Brno 2008). Znovu tuto problematiku uchopil Petr Fiala, jenž stojí v čele autorů knihy *Český politický katolicismus 1848 – 2005* (Brno 2008). Možno využít i Markovu edici *Politické programy českého politického katolicismu 1894 – 1938* (Praha 2011).

Z čelných katolických hodnostářů se dočkali zpracování *Arcibiskup Theodor Kohn (1893 – 1904): neklidný osud talentovaného muže* (Olomouc 2012) pod redakcí Martiny Miláčkové a Lev Skrbenský ve studii Jitky Jonové *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce* (Uherské Hradiště 2013). Významný kněz dostal biografii od Kamily Veverkové *Dílo Antona Krombhoze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách* (Brno 2004). K jezuitskému řádu přibyla užitečná a rozsahem objemná příručka Jana Pavlíka *Vzpomínky na zemřelé jezuitu, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814* (Praha 2011). K této knize možno připojit i studii Františka Brázdila *Jezuité na Velehradě. Příklad Tovaryšstva Ježíšova na Velehrad a jeho působení do druhé světové války: Historickoprávní pojednání* (Svitavy 2005).

Na region Slezska je zaměřena publikace pod redakcí Zdeňka Jiráka *Církevní dějiny Slezska 18. až 20. století* (Opava 2011). Mimo české země míří záslužně kniha *První sněm celosvětové církve: První vatikánský koncil 1869 – 1870* (Brno 2001) pod redakcí J. Hanuše. Stejně tak je cílena i studie Lubomíra Hromjáka *Lo slavismo cattolico di Leone XIII. e gli Slovacchi: (1878 – 1903)* (Praha 2010).

Dvacáté století rovněž upoutalo nemálo badatelů. Katolické církvi se věnoval zejména J. Hanuš v knihách *Tradice českého katolicismu ve 20. století* (Brno 2005) a *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů* (Brno 2005), nebo spolu s P. Fialou v kolektivní monografii *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích* (Praha 2002). Hanušova kniha *Mezi tradicí a reformou: Rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století* (Brno 2002) cílí na Moravu. Se Stanislavem Balíkem pak editoval i kolektivní monografii všímající si církevních hodnostářů

a jejich mnohdy neblahých osudů po druhé světové válce: *Primasové katolické církve: Země střední Evropy v čase komunismu* (Brno 2010). Stejně autory upoutal i český podíl na II. vatikánském koncilu *Letnice dvacátého století: Druhý vatikánský koncil a české země* (spolueditoři ještě Pavel Hradílek a Karel Rechlík; Brno 2012). Osobnosti mající přesah z církev do politiky jsou obsahem kolektivní monografie *Osobnost v církvi a politice: Čeští a slovenští křesťané ve 20. století* (Brno 2006) editorů P. Marka a J. Hanuše. Biografii nejvýznamnějšího katolického biskupa komunistické éry napsala Stanislava Vodičková: *Uzavírám vás do svého srdce: Životopis Josefa kardinála Berana* (Brno-Praha 2009). Obdobným časovým úsekem se zabývá i kolektivní monografie pod redakcí J. Hanuše *Křesťané a socialismus 1945 – 1989* (Brno 2012). Petr Husák stručně připomněl *Osobnost Dominika Pecky: Vývoj pojetí kněžství v prostředí českého katolicismu ve 20. století* (Brno 2012). Z výše uvedeného nepřekvapí, že dvojice J. Hanuš a S. Balík stojí za první velkou syntézou dějin katolické církve v poválečném Československu: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989* (Brno 2007, 2. rozšířené vydání 2013).

Speciální otázky jsou ovšem českou historiografií také řešeny. Česko-německými vztahy v církevním kontextu se již tradičně zabývá Jaroslav Šebek ve studii *Od konfliktu ke smíření: česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve* (Kostelní Vydří 2013), čímž navazuje na svou dřívější publikaci: *Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu* (Brno 2006, německé vydání Berlin 2010). Stejný autor potom spolu s Michalem Pehrem stojí i za kolektivní monografií *Československo a Svatý stolec: od nepřátelství ke spolupráci (1918 – 1928)* (Praha 2012), která s přispěním překladů materiálů z vatikánských archivů předkládá mnohé skutečnosti českému čtenáři poprvé.²⁷ Doplnjuje tak tématicky dřívější knihu Karla Kaplana *Těžká cesta: Spor Československa s Vatikánem 1963 – 1973* (Brno 2001). S tématem církevní krize v prvních letech ČSR souvisí i kniha J. Hanuše *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)* (Brno 2005). Církevní procesy v 50. letech 20. století jsou zachyceny ve sborníku *Církevní procesy padesátých let* (Kostelní Vydří 2002) pod redakcí Alexandra Budky.

Publikace *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století* (Olomouc 2011) kolektivitu autorů pod vedením V. Bugela si vzala za cíl se podrobněji věnovat teologické problematice. Je to chvályhodné, neboť většina publikací o katolické církvi ve 20. století je orientována politologicky, případně sociologicky, a teologie se z nich téměř vytrácí. Sociologické podněty pro 20. století přináší i David Václavík *Náboženství a moderní česká společnost* (Praha 2009).²⁸ Více k teologii naopak tíhnou publikace Tomáše Petráčka, který se specializuje na problém modernismu a církevní historiografie tomistického zaměření: *M. J. Langrange: Bible a historická metoda* (Praha 2005) nebo *Výklad Bible v době (anti-)modernistické krize: Život a dílo Vincenta Zapletalova OP (1867 – 1938)* (Praha 2006). Podobná tematika, ale v širším evropském měřítku, je námětem studie Jakuba Zouhara *Dominican Historical Scholarship of the 19th and 20th Centuries in Outline* (Červený Kostelec 2013). Na modernismus se zaměřil i Zdeněk Kučera ve studii *Hoře a milost: Ke kořenům teologie radikálního modernismu* (Brno 2001) a v kolektivní monografii pod redakcí s Janem Blahoslavem Láškem *Modernismus – historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu* (Brno 2002). Přímou dějinou teologie se zaměřil Vojtěch Novotný v knihách *Teologie ve stínu: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století* (Praha 2007) a *Katolická teologická fakulta 1939 – 1990: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století* (Praha 2007). O Masarykovi z hlediska náboženství pojednal Marek Šmíd *Masaryk a česká Katolická moderna* (Brno 2007). Specifické téma probírá studie Jindřicha Z. Charouze *Brněnský alumnát: Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807 – 1950*

²⁷ Překlady pořídili Pavel Helan a Marek Šmíd.

²⁸ Srov. také studii SZYMECZEK, Józef. *The religiosity of Czech society*. Ostrava 2013.

(Brno 2007). Záslužný je počín Ondřeje Koupila, který připravil za spolupráce D. Foltýna a Jana Šrámka k vydání kroniku benediktinského historika 19. století Jeronýma Růžičky *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského* (Praha 2013). O benediktinech 19. a 20. století pojednává kolektivní monografie Lucie Heilandové, Richarda Mahela, Jindry Pavelkové a Evy Richtrové *Posledních dvě stě let v historii rajhradského kláštera* (Brno 2013, také německá verze).

Zcela ojedinělou knihou, nejen v českém kontextu, je pak dílo Františka X. Halase *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán* (Brno 2004, 2. rozšířené vydání 2013), která překračuje horizont českých zemí i Československa a velice fundovaně načrtává dějiny moderního papežství, zejména ve 20. století, kterému je v knize vyhrazeno nejvíce prostoru. Stejně mimořádnou knihou je i dílo literárního historika Martina C. Putny *Česká katolická literatura v kontextech, 1918 – 1945* (Praha 2011),²⁹ která navazuje na první díl *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918* (Praha 1998). Putna je ale autorem i dalších děl, které mají své místo v české církevní historiografii: český rámec přesahují *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity* (Praha 2010), naopak do antiky nás přenese jeho *Órigenés z Alexandrie: Kapitola z dějin vztahů mezi antikou a křesťanstvím, nebo též Pokus o pohled do tváře* (Praha 2001).

Kromě katolické církve se dostalo pozornosti i jiným církvím, třebaže zatím spíše skromně, nepočítáme-li židovské náboženství v souvislosti s holocaustem. Řeckokatolická církev, dlouho českou historiografií zanedbávaná, se dočkala nedávno své první monografie od Karla Sládka a spolupracovníků: *Řeckokatolická církev v českých zemích: dějiny, identita, dialog* (Červený Kostelec 2013). Studie Jána Mlynáríka *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve* (Praha 2005) ani Václava Vašků *Likvidace řeckokatolické církve* (Kostelní Vydří 2007) dějiny církve v ČR nemohly suplovat a český čtenář využíval práce slovenských kolegů.

Avšak pravoslavná církev je zpracována o poznání lépe a má nejnověji rovněž svou monografii autorů P. Marka a Marina Lupča *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století: Prolegomena k vývoji pravoslaví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992* (Brno 2013). Jedná se o vyústění dlouhodobého zájmu Pavla Marka o pravoslavnou církev v Československu. Z jeho starších prací můžeme jmenovat biografie předních hodnostářů *Arcibiskup Sawatij (1880 – 1959): Nástin života a díla zakladatelské postavy pravoslavné církve v Československé republice* (Olomouc 2009) a *Josef Židek: Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě* (Olomouc 2010) nebo přípravnou monografii *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1942. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku* (Brno 2004, 2. přepracované a rozšířené vydání 2008 pod názvem *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1953: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*).

Československá církev husitská našla svého zpracovatele v Tomáši Buttovi: *90 let Církve československé husitské* (Praha 2010),³⁰ který tak navázal na studii Davida Tonzara *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československé husitské* (Praha 2002). Možno sem přiřadit i knihu Jiřího Vogela *Církve v sekularizované společnosti (studie k husitské eklesiologii)* (Brno 2005).

²⁹ Srov. rec. KUDLÁČ, Antonín. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 33, 2011, č. 2, s. 44; MED, Jaroslav. *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*, roč. 58, 2010, č. 6, s. 824-830; NEŠPOR, Zdeněk R. Tamtéž, s. 830-837; BŘEZINOVÁ, Monika. *Acta Universitatis Carolinae. Studia territorialia*, roč. 11, 2011, č. 3-4, s. 172-176.

³⁰ Srov. rec. Kafka, Jan. *Teologické texty*, roč. 21, 2010, č. 4 s. 220-222; Šmíd, Marek. *Církevní dějiny*, roč. 5, 2012, č. 9, s. 137-139.

Z dějin moderních církví můžeme připomenout knihu Jiřího Piškuly *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha 2009).³¹

Z pochopitelných důvodů se dočkali rozsáhlého zpracování Židé žijící v 19. a 20. století v českých zemích a Československu. Jmenujme zde kolektivní monografii *Moravští Židé v rakousko-uherské monarchii (1780 – 1918)* (Břeclav 2003) pod redakcí Emila Kordiovského, Jany Starek a Helmuta Teufel nebo knihu Kateřiny Čapkové *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938* (Praha 2005, 2. přepracované vydání 2013) či studii Jany Vobecké *Populační vývoj Židů v Čechách v 19. a první třetině 20. století: společenské a hospodářské souvislosti* (Praha 2007). Do nedávné doby z hlediska Židů zanedbávané období první poloviny 19. století je dnes už také poodhaleno díky Věře Leininger *Auszug aus dem Ghetto: Rechtsstellung und Emanzipationsbemühungen der Juden in Prag in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* (Singapore 2006).³² Iveta Cermanová s Jindřichem Markem jsou autory biografie pozoruhodného učenca *Na rozhraní křesťanského a židovského světa: Příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757 – 1844)* (Praha 2007), která rovněž přispívá k lepšímu poznání zatím dosti temné první poloviny století páry. Mimořádně záslužná je i encyklopedická kniha předního odborníka na novou šlechtu rakouské monarchie Jana Županiče *Židovská šlechta podunajské monarchie: Mezi Davidovou hvězdou a křížem* (Praha 2012). Teologicko-historický charakter má publikace Pavla Hoška *Židovská teologie křesťanství* (Brno 2011) i studie Alžběty Turkové *Židovská teologie a holocaust* (Praha 2012). Málokdy sáhne český historik po nečeském tématu, a proto musíme ocenit Zdeňka Vydru za jeho knihu *Židovská otázka v carském Rusku 1881 – 1906: Vláda, Židé a antisemitismus* (Pardubice 2006).

Jak bylo řečeno v úvodu tohoto příspěvku, jde jen o subjektivně laděný výběr prací. I ten ale napovídá, které otázky jsou řešeny více a které méně. Ze středověku postrádáme moderní biografie velkých církevních osobností, zejména citelně chybí portrét Jana z Jenštejna. Rovněž na benediktiny se zatím příliš nedostalo, a to ani na jejich působení ve středověku, tím méně v novověku. Biografie předních hodnostářů katolické církve i církví protestantských žijících v raném novověku jsou také skromné. Nejspokojivěji vidím situaci v období 19. a 20. století, které je v poslední době v centru pozornosti, byť i zde jsou mezery. Na závěr nezbývá, než vyjádřit naději do budoucna: rádi bychom za dalších 13 let zkonstatovali, že tyto mezery byly zaplněny.

SUMMARY: THE SURVEY OF CHURCH HISTORIOGRAPHY IN THE CZECH REPUBLIC IN THE NEW MILLENIUM. The study focuses on the trends in church historiography in the Czech Republic from 2001 to 2013. It presents major works, mostly of a monographic character, which discuss history from the early Middle Ages until the 20th century and deal with all aspects of the church history. The survey presents theological works, but works which use a political perspective are mentioned as well. The study also includes monographs in foreign languages and written by researchers abroad, yet published in the Czech Republic. Even though the study offers just a selection from a wide spectrum of publications, it is possible to identify certain trends and tendencies of the Czech church historiography in the Czech Republic. There is a gap in the modern biographies of significant representatives of the Church history of the Middle Ages. A biography of Jan of Jenštejn is particularly wanted. Benedictines – their activity in the Middle Ages and in modern history

³¹ Srov. rec. Nešpor, Zdeněk R. *Církevní dějiny*, roč. 3, 2010, č. 5, s. 139-142; Vaňáč, Martin. *Časopis Matice moravské*, roč. 130, 2011, č. 1, s. 199-202.

³² Srov. rec. CERMANOVÁ, Iveta. *Judaica Bohemiae*, roč. 43, 2007 [vyd. 2008], s. 219-226; NIEDHAMMER, Martina. *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmisches Länder*, roč. 48, 2008, č. 1, s. 280-283. Německá bohemistka M. Niedhammer je rovněž autorkou velice poučné knihy *Nur eine „Geld-Emancipation“?: Loyalitäten und Lebenswelten des Prager jüdischen Großbürgertums 1800 – 1867*. Göttingen 2013.

– have been ignored so far as well. The number of biographies of major representatives of the Catholic Church is also very modest. It can be concluded that the 19th and 20th centuries have been paid more attention, even though there are still gaps to be filled.

PhDr. et Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.
Katedra dějin pomocných věd historických a archivnictví
Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové
náměstí Svobody 331
500 03 Hradec Králové 3
Česká republika
jakub.zouhar@uhk.cz